
"Straty kulturalne Warszawy I", pod red. Władysława Tomkiewicza, Warszawa 1948 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 3/2-3 (10-11), 169-170

1950

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wschodnie, jak np. perskie w przedstawianiu fantastycznych zwierząt. Poza tym z pewną ostrożnością wspominają o ewentualnych przesłankach z Olimpu słowiańskiego. Wskazują wreszcie też na pewne wpływy zachodnio-europejskie.

Z drugiej strony wykazuje autor bliskość niektórych miniatur z owoczesną mozaiką, wskazuje dalej na zachowanie wśród tych różnorodnych wpływów tradycji helenistycznej, zachowanie jej świeżości, jasności i prostoty.

Pierwszy ośrodek rosyjski to Włodzimierz i Susdal w czasie tamtejszego rozwoju miniatury od XII do XV wieku. Miniatura włodzimierskosusdalska od XII do XIV wieku przeszła nader złożoną drogę rozwojową od wspomnianych tradycji kijowskich, stojących pod wpływem owoczesnej mozaiki, do wartości typowo malarzkich związanych z owoczesnymi tendencjami w malarstwie ikonowym.

Synchronicznie, ale w 2-ch odrębnych etapach jednym od XII i XIII w. i w drugim od XIV—XVI wieku, rozwijała się omawiana sztuka w Nowogrodzie. Paleta miniatur pierwszego okresu jest bogata, zarys figur jest prostszy, nie zachowują proporcjonalności. Do zwiększenia efektów kolorystycznych przyczyniają się złote tła. W całym stylu malarskim przeważa wpływ tradycji rzemiosła emalierskiego.

Drugi okres charakteryzuje szczególnie bogate formy wielkich liter pełne elementów zoomorficznych, jak również antropomorficznych.

A teraz 3 miasta szczególnie aktywne na tym polu w XIII i XIV wieku, to Twer, Jarosław i Smoleńsk. Malarstwo Tweru stoi pod wpływem kijowskich tradycji przed najazdem tatarskim. Jarosławskie malarstwo charakteryzuje wielka ilość fantastycznych zwierząt i ptaków, złotego tła i w ogóle rozwinięcia elementów teratologicznych, jakie spotykamy w innych dziedzinach malarstwa Nowogrodu, Pskowa, Rjazania i Moskwy.

W Miniaturze smoleńskiej można wykryć wpływy chińskich tkanin, podobnie, jak spotykamy je w tkaninach włoskich z Lukki.

W XIV wreszcie wieku rozwija się ta miniatura w Moskwie, by kwitnąć, aż do XVII wieku włącznie. W miniaturach szkoły moskiewskiej z początku wieku XV spotykamy ciekawe elementy rzeźbiarskie w ujmowaniu postaci, a poza tym pewne cechy kompozycyjne, charakterystyczne dla XIV wieku. Ostatnio jednak odkryte freski w Soborze Suzdalskim z r. 1233 przesuwają datę powstania tego stylu na wspomniane lata. Jest to jeden z wielu tu przytaczanych dowodów, że nierozłącznie historia miniatury związana jest, przynajmniej na terenach wpływów bizantyńskich, z historią innych dziedzin plastycznych z jednej strony, zarówno fresku, jak i nawet rzeźby, ba, nawet elementów architektonicznych, z drugiej strony malarstwa ikonowego, mozaiki i emalii.

Dzisiejszy więc konserwator musi uwzględnić ów paralelizm rozwoju owych gałęzi sztuki, co umożliwić mu może znakomicie rekonstrukcję nawet w małych fragmentach zachowanych fresków czy mozaik. Dlatego cenne odkrycie rzadziejących historyków sztuki owego paralelizmu może dać nowe bodźce dla naszych własnych poszukiwań i rekonstrukcji. Sądzimy przeto, że omawiana książka doczeka się rychło przekładu i wydania w języku polskim.

W. J. D.

PRZEGLĄD LITERATURY Z ZAKRESU KONSERWATORSTWA ZA LATA 1948—49

I. WYDAWNICTWA SPECJALNE.

Straty kulturalne Warszawy I. Praca zespolowa pod redakcją Władysława Tomkiewicza. Ministerstwo Kultury i Sztuki, Prace i Materiały Wydziału Rewindykacji i Odszkodowań nr 7, Warszawa 1948.

Niezmiernie cenna i ważna publikacja, przedstawiająca w całej pełni i grozie potworny wymiar strat w zabytkach w latach 1939—1945, zawiera następujące artykuły i prace:

Stanisław Lorentz, Architektura zabytkowa;

Wykaz budowli zabytkowych Warszawy, zniszczonych w 1939—1945, z wyjątkiem kościołów (spis obejmuje 647 obiektów);

Stefan Kozakiewicz, Kościoły katolickie; Witold Suchodolski, Archiwa;

Adam Lewak. Biblioteki naukowe; (Redakcja), Zbiory muzealne;

Zespołowe przedstawienie strat Muzeum Narodowego:

1. Michał Walicki, Malarstwo obce;
2. Jerzy Sienkiewicz, Malarstwo polskie;
3. Michał Walicki, Polska sztuka cehowa (XIV—XIV w.);
4. Maria Bernhardt, Sztuka starożytna;
5. Stanisław Gebethner, Sztuka zdobnicza;
6. Anna Szemiothowa, Gabinet numizmatyczny (dział monet starożytnych);
7. Józef Jodkowski, Gabinet numizmatyczny (dział monet nowożytnych);
8. Maria Mrozińska, Zbiór graficzny;
9. Zofia Rothertowa, Biblioteka;

Stanisław Gepner i Władysław Tomkiewicz, Muzeum Wojska;

Tadeusz Mannteufel, Uniwersytet Warszawski w czasie wojny i okupacji: (wraz z listą strat osobowych).

Publikację uzupełniają reprodukcje najważniejszych zabytków w stanie przed i po zniszczeniu.

Berezowski i Cezary, Ochrona prawno-międzynarodowa zabytków i dzieł sztuki w czasie wojny. Ministerstwo Kultury i Sztuki, Prace i Materiały Wydziału Rewindykacji i Odszkodowań nr 6, Warszawa 1948, ss. 137.

Niezmiernie ciężkie straty kulturalne, jakie poniosła cała prawie Europa w czasie drugiej wojny światowej, ustawicznie narzucały pytanie co do istnienia i zakresu przepisów prawa międzynarodowego w dziedzinie ochrony zabytków. Autor daje wyczerpującą odpowiedź, omawiając po kolei los zabytków i dzieł sztuki w czasie wojny i okupacji w ujęciu prawa międzynarodowego, niezrealizowane projekty nowych umów oraz odpowiedzialność za nieposzanowanie pomników kultury. W świetle tym staje się jasne,

dlatego los tysięcy zabytków w latach 1939—45 był tak tragiczny i jak wielką koniecznością staje się zawarcie nowych i silnych układów międzynarodowych w tym zakresie. Pracę uzupełnia autor omówieniem podstaw prawnych dla żądań rewindykacyjnych polskich. Książka oparta o rozległą i sumienną analizę aktów prawnych i wielką literaturą fachową, jest pierwszą w tej dziedzinie w języku polskim.

Autor omawia kolejno przepisy prawa o ochronie zabytków w czasie wojny, które jest dziełem XIX wieku, skolei przedstawia ochronę projektowaną, wychodząc z założenia, iż dotychczasowe normy prawne w tej dziedzinie są już niewystarczające.

Po omówieniu problemu ochrony zabytków pod władzą okupacyjną, autor w ostatniej części książki omawia zagadnienie odpowiedzialności za nieposzanowanie zabytków i dzieł sztuki. Międzynarodowy Urząd Muzealny ogłosił przerażającą listę strat w stanie posiadania zabytków, zniszczonych w czasie wojny 1939—45 na obszarze Belgii, Francji, Luksemburga, Wielkiej Brytanii, Włoch i Związku Radzieckiego. Zagadnienie odpowiedzialności za nieposzanowanie zabytków i dzieł sztuki w czasie wojny jest częścią zagadnienia odpowiedzialności za pogwałcenie prawa międzynarodowego. Do r. 1939 prawo wojenne stało na stanowisku wyłącznej odpowiedzialności państwa. Po wojnie zyskała większe znaczenie koncepcja odpowiedzialności indywidualnej. Układ czterech mocarstw z dnia 8. VIII. 1945, powołał Międzynarodowy Trybunał Wojskowy celem ukarania zbrodniarzy wojennych, Akt oskarżenia z dnia 18. X. 1945 r. przeciwko 24 oskarżonym zbrodniarzom hitlerowskim wymienia między innymi łupienie własności publicznej i prywatnej i niszczenie pomników kultury w krajach okupowanych (np. zrabowanie 21.903 dzieł sztuki w państwach zachodnich, zniszczenie 427 muzeów w Związku Radzieckim itd.). Współczesne prawo międzynarodowe, wyływające z zasad deklaracji moskiewskiej z r. 1943, uznaje za zbrodnie wojenne